IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

IJTIMOIY TARMOQLARNING YOSHLAR DUNYOQARASHIGA TA’SIRI

Abruyeva Mashhura
https://doi.org/10.5281/zenodo.23772653

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar dunyoqarashiga ko‘rsatadigan ta’siri tahlil qilinadi. Zamonaviy raqamli muhitda ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning bilim olishi, muloqot qilishi, ijodiy salohiyatini rivojlantirishi va ijtimoiy faolligini oshirishida muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ularda tarqaladigan noto‘g‘ri axborot, haddan tashqari foydalanish, psixologik stress va noto‘g‘ri qadriyatlar yoshlar shaxsining shakllanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Maqolada ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy va salbiy jihatlari solishtirilib, yoshlarning ularni ongli va maqsadli foydalanishi uchun tavsiyalar berilgan. Tadqiqot natijasida ijtimoiy tarmoqlarning ta’siri ularning o‘ziga emas, balki yoshlarning raqamli savodxonligi, vaqtdan foydalanish madaniyati va tanqidiy fikrlash ko‘nikmasiga bog‘liq ekanligi asoslangan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy tarmoqlar, yoshlar, dunyoqarash, raqamli savodxonlik, axborot, ijtimoiy faollik, psixologik ta’sir, tanqidiy fikrlash.

REJA:

1. Kirish
2. Yoshlar dunyoqarashi tushunchasi
3. Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar dunyoqarashiga ijobiy ta’siri
4. Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar dunyoqarashiga salbiy ta’siri
5. Ijtimoiy tarmoqlardan unumli foydalanish yo‘llari
6. Xulosa
7. Foydalanilgan adabiyotlar
8. Ilovalar

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar tez rivojlanayotgan davrda ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylanib bordi. Telegram, Instagram, YouTube, TikTok va boshqa platformalar orqali yoshlar axborot olish, muloqot qilish, o‘z fikrini bildirish, o‘qish va hatto mehnat faoliyatini yuritish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning dunyoqarashi, qadriyatlari, axloqiy qarashlari va ijtimoiy xulq-atvoriga ham kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda.

Yoshlar davri — shaxsning dunyoqarashi shakllanadigan, qadriyatlar tizimi mustahkamlanadigan va jamiyatdagi o‘z o‘rnini izlaydigan muhim bosqichdir. Shu davrda yoshlar qabul qiladigan axborot, ular bilan muloqot qiladigan muhit hamda ko‘radigan namunalar ularning kelajakdagi fikrlash usulini belgilab beradi. Shuning uchun ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar dunyoqarashiga ko‘rsatadigan ta’sirini o‘rganish dolzarb masalalardan biridir.

O‘zbekistonda ham ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish yil sayin ortib bormoqda. So‘nggi so‘rov natijalariga ko‘ra, respondentlarning 37,3 foizi ish yoki o‘qish kunlarida ijtimoiy

tarmoqlarga kuniga 2 soatdan ortiq vaqt sarflaydi. Shuningdek, 13–17 yoshdagilarning 74,4 foizi ijtimoiy tarmoqlar uyqusiga ta’sir qilishini bildirgan. Eng ko‘p foydalaniladigan platformalar orasida Telegram 88,9 foiz, Instagram 73,5 foiz va YouTube 61,8 foiz ko‘rsatkichi bilan ajralib turadi.

Ushbu maqolaning maqsadi — ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar dunyoqarashiga ko‘rsatadigan ijobiy va salbiy ta’sirlarini tahlil qilish, ularning yuzaga kelish sabablarini aniqlash hamda yoshlarning raqamli muhitdan unumli foydalanishi uchun tavsiyalar berishdan iborat.

YOSHLAR DUNYOQARASHI TUSHUNCHASI

Dunyoqarash — insonning atrofdagi olamga, jamiyatga, o‘ziga va hayotiy hodisalarga nisbatan shakllangan umumiy qarashlari, qadriyatlari va e’tiqodlari tizimidir. U shaxsning fikrlash usuli, dunyoni tushunish darajasi, axloqiy me’yorlari va ijtimoiy faolligini belgilab beradi.

Yoshlar dunyoqarashi oila, maktab, do‘stlar muhiti, ommaviy axborot vositalari, adabiyot, san’at va internet orqali shakllanadi. Biroq so‘nggi yillarda ijtimoiy tarmoqlar bu jarayonda yetakchi omillardan biriga aylandi. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarga turli mamlakatlar, madaniyatlar va qarashlar bilan tanishish imkonini beradi; natijada ularning dunyoqarashi kengayadi.

Ayni paytda ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan axborot har doim ham tekshirilgan va ishonchli bo‘lmaydi. Notekshirilgan yoki noto‘g‘ri axborot yoshlar tafakkuriga salbiy ta’sir qilishi, ularni noto‘g‘ri xulosalarga olib kelishi mumkin. Shu sababli raqamli savodxonlik — axborotni tanlash, tahlil qilish va baholash ko‘nikmasi — zamonaviy yoshlar uchun muhim kompetensiya hisoblanadi.

IJTIMOIY TARMOQLARNING YOSHLAR DUNYOQARASHIGA IJOBIY TA’SIRI

Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun bir qancha imkoniyatlar yaratadi. Ular orqali yoshlar yangi bilimlar egallashi, chet tillarini rivojlantirishi, kasb tanlashda tajribali mutaxassislarning maslahatlarini o‘rganishi va turli sohalardagi yangiliklardan xabardor bo‘lishi mumkin.

Birinchidan, ijtimoiy tarmoqlar axborotga tezkor kirish imkonini beradi. Yoshlar ta’lim, sport, san’at, texnologiya va tadbirkorlikka oid kontentlarni kuzatib, o‘z bilim va ko‘nikmalarini oshirishi mumkin. Masalan, YouTube va Telegram platformalarida ta’limiy kanallar, onlayn kurslar hamda kasbiy rivojlanishga oid materiallar keng tarqalgan.

Ikkinchidan, ijtimoiy tarmoqlar muloqot madaniyatini rivojlantiradi. Ular yoshlarga turli shahar va mamlakatlardagi tengqurlari bilan tanishish, g‘oyalarni almashish hamda jamoaviy loyihalarda qatnashish imkonini yaratadi. Bu esa ularning kommunikativ ko‘nikmalarini va dunyoqarashini kengaytiradi.

Uchinchidan, ijtimoiy tarmoqlar ijodiy va tadbirkorlik salohiyatini oshiradi. Yoshlar o‘z ijodiy ishlarini, loyihalarini yoki kichik bizneslarini internet orqali targ‘ib qilishi mumkin. Bu ularning mustaqilligini, mas’uliyatini va tashabbuskorligini shakllantiradi.

To‘rtinchidan, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning ijtimoiy faolligini oshiradi. Ular orqali yoshlar jamiyatdagi muhim masalalar yuzasidan fikr bildiradi, xayriya aksiyalarida qatnashadi va ijtimoiy tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlaydi. Shu tariqa ijtimoiy tarmoqlar yoshlarni faol fuqaro bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi.

IJTIMOIY TARMOQLARNING YOSHLAR DUNYOQARASHIGA SALBIY TA’SIRI

Ijtimoiy tarmoqlarning ko‘plab foydali jihatlari bo‘lsa-da, ularning salbiy ta’sirlari ham yoshlar dunyoqarashiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Ayniqsa, yoshlar ijtimoiy tarmoqlarda ko‘p vaqt sarflashi, noto‘g‘ri axborotga ishonishi yoki virtual hayotga haddan tashqari berilib ketishi mumkin.

Birinchidan, noto‘g‘ri axborot va dezinformatsiya muammosi mavjud. Ijtimoiy tarmoqlarda manbasi noma’lum xabarlar, sudsiz qilingan xulosalar va manipulyativ kontent tez tarqaladi. Yoshlar tanqidiy fikrlash ko‘nikmasi yetarli bo‘lmagan holatlarda bunday axborotga ishonib qolishi mumkin. Raqamli savodxonlikning rivojlanishi esa yoshlarga noto‘g‘ri axborotni aniqlash va unga tanqidiy munosabatda bo‘lishda yordam beradi.

Ikkinchidan, haddan tashqari foydalanish o‘qish, jismoniy faollik va shaxsiy rivojlanishga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Ijtimoiy tarmoqlarda ko‘p vaqt o‘tkazish yoshlarning diqqatini susaytiradi, uyqusini buzadi va o‘qishga bo‘lgan qiziqishini pasaytiradi.

Uchinchidan, ijtimoiy tarmoqlar psixologik holatga ta’sir qilishi mumkin. Boshqalar bilan doimiy taqqoslash, “ideal hayot” tasvirlariga qarash, e’tibor etishmasligi yoki salbiy sharhlar yoshlarda o‘ziga ishonchsizlik, tashvish va depressiv kayfiyatni keltirib chiqarishi mumkin. Tadqiqotlarda ijtimoiy tarmoqlar yoshlarga yangi imkoniyatlar berish bilan birga, ularni ruhiy stress, nomutanosiblik hissi va ijtimoiy izolyatsiyaga olib kelishi mumkinligi qayd etilgan.

To‘rtinchidan, noto‘g‘ri qadriyatlar va yolg‘on namunalar tarqalishi mumkin. Ba’zi kontentlar mehnat, bilim va halollik o‘rniga tez boyish, shuhratparastlik yoki zo‘ravonlikni rag‘batlantiradi. Bu yoshlarning axloqiy qarashlariga salbiy ta’sir qilishi va ularning hayotga bo‘lgan munosabatini buzishi mumkin.

Beshinchidan, ijtimoiy tarmoqlar real muloqotni kamaytirishi mumkin. Virtual aloqa qulay bo‘lsa-da, u ba’zan yoshlarning oila a’zolari va do‘stlari bilan jonli muloqotini susaytiradi. Natijada yoshlarda ijtimoiy izolyatsiya hissi kuchayishi mumkin.

IJTIMOIY TARMOQLARDAN UNUMLI FOYDALANISH YO‘LLARI

Yoshlar ijtimoiy tarmoqlardan zarar ko‘rmasdan foydalanishlari uchun bir nechta muhim tamoyillarga amal qilishlari lozim.

- Ijtimoiy tarmoqdan foydalanish maqsadini oldindan belgilash.
- Kuniga sarflanadigan vaqtni cheklash.
- Axborot manbasini va muallifni tekshirish.
- Ta’limiy, ilmiy va kasbiy rivojlanishga xizmat qiladigan sahifalarni tanlash.
- Zo‘ravonlik, kamsitish va yolg‘on ma’lumot tarqatuvchi kontentdan uzoqlashish.
- Oila, do‘stlar va ustozlar bilan real muloqotni mustahkamlash.
- Tanqidiy fikrlash va raqamli savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Oila va ta’lim muassasalari ham bu jarayonda muhim rol o‘ynaydi. Ota-onalar yoshlarni faqat taqiqlash orqali emas, balki ular bilan muloqot qilish, raqamli xavflar haqida tushuntirish va ijobiy namuna ko‘rsatish orqali yo‘naltirishi kerak. Maktab va oliy ta’lim muassasalari esa raqamli savodxonlik, mediasavodxonlik va tanqidiy fikrlash darslarini kuchaytirishi lozim.

XULOSA

Ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy yoshlar hayotining muhim qismiga aylangan bo‘lib, ular yoshlar dunyoqarashiga ikki tomonlama ta’sir ko‘rsatmoqda. Bir tomondan, ijtimoiy tarmoqlar bilim olish, muloqot qilish, ijodiy rivojlanish va ijtimoiy faollikni oshirish imkonini beradi. Boshqa tomondan, noto‘g‘ri axborot, virtual qaramlik, psixologik stress va noto‘g‘ri qadriyatlar yoshlar shaxsining shakllanishiga salbiy ta’sir qilishi mumkin.

Shu sababli asosiy vazifa ijtimoiy tarmoqlarni butunlay rad etish emas, balki ulardan ongli va maqsadli foydalanishni o‘rganishdir. Yoshlar raqamli savodxonlikni oshirishi, axborotni tanqidiy tahlil qilishi va o‘z vaqtini samarali taqsimlashi kerak. Oila, ta’lim muassasalari va jamiyat esa yoshlarga sog‘lom raqamli muhit yaratishda yordam berishi lozim.

Umuman olganda, ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun kuchli vosita bo‘lib, ular to‘g‘ri yo‘naltirilsa yoshlarning dunyoqarashini boyitadi, bilim va imkoniyatlarini kengaytiradi. Agar nazoratsiz va maqsadsiz ishlatilsa esa, shaxsning axloqiy, psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga zarar yetkazishi mumkin. Shuning uchun yoshlar ijtimoiy tarmoqlarda faqat iste’molchi emas, balki tanqidiy fikrlaydigan, mas’uliyatli va faol fuqaro sifatida harakat qilishlari muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar tarbiyasiga ta’siri. OpenScience.uz. https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/8794
2. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar dunyoqarashiga ta’siri. Journalss.org. https://journalss.org/index.php/mod/article/view/5746
3. Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ruhiy holatiga ta’siri. Zenodo. https://zenodo.org/records/15264120
4. O‘zbekistonda odamlar ijtimoiy tarmoqlarda necha soat vaqt o‘tkazadi. Kursiv. https://uz.kursiv.media/uz/2026-09-16/ozbekistonda-odamlar-ijtimoiy-tarmoqlarda-necha-soat-vaqt-otkazadi/
5. Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlarga salbiy ta’siri. inLibrary. https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/download/57513/57565/72013
6. User perspectives on digital literacy as a response to misinformation. Wiley. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/dpr.12671
7. Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ongiga ta’siri. inLibrary. https://inlibrary.uz/index.php/mead/article/view/118397
8. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar psixologiyasiga ta’siri. inLibrary. https://inlibrary.uz/index.php/zdift/article/download/101827/103559/142833

ILOVALAR

1-ilova. Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar dunyoqarashiga ta’siri

Ijobiy ta’sirlar	Salbiy ta’sirlar
Tezkor axborot olish va bilim oshirish	Noto‘g‘ri axborot va dezinformatsiya
Muloqot va ijtimoiy aloqalarni kengaytirish	Virtual qaramlik va real muloqotning kamayishi
Ijodiy salohiyat va tadbirkorlikni rivojlantirish	O‘qish va jismoniy faollikka sarflanadigan vaqtning qisqarishi
Ijtimoiy faollik va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish	Psixologik stress, tashvish va o‘ziga ishonchsizlik
Turli madaniyatlar bilan tanishish	Yolg‘on qadriyatlar va noto‘g‘ri namunalarning ta’siri

2-ilova. Ijtimoiy tarmoqlardan unumli foydalanish bo‘yicha tavsiyalar

- Ijtimoiy tarmoqdan foydalanish maqsadini oldindan belgilash.
- Kuniga sarflanadigan vaqtni cheklash.
- Axborot manbasini va muallifni tekshirish.
- Ta’limiy, ilmiy va kasbiy rivojlanishga xizmat qiladigan sahifalarni tanlash.
- Zo‘ravonlik, kamsitish va yolg‘on ma’lumot tarqatuvchi kontentdan uzoqlashish.
- Oila, do‘stlar va ustozlar bilan real muloqotni mustahkamlash.
- Tanqidiy fikrlash va raqamli savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirish.